

Բարեկենդանի գէպի Կէրպատան տանող Հին պողոտայից քիչ դէպի հարաւ է դառնում մի մեծ պարսիկ զօրարանակ էր ժողովուրդը Եւրոպայի մի մեծ ձախատամարտ տեղի ունեցաւ (640, 641 կամ 642)՝ ուր արաբացիք նախ նստմանի և ապա նրա ընկնելուց յետոյ՝ Մեկկացի Հուգհայթայի առաջնորդութեամբ փառաւոր յաղթութիւն տարան։ Նեհաւէնդի յաղթութիւնը մոտեմները կոչում են «յաղթութիւն յաղթութեանց»։ Սրանով պարսից տէրութիւնը բոլորովին ջախջախուած էր։ Իրաւ է արաբացիք գեռ շատ պէտք է մաքառէին։ մինչև այդ ընդարձակ միապետութեան բոլոր երկրներին տիրելը՝ բայց զրանք մասնաւոր կռիւներ էին։ որոնց վերջնական ելքը կասկածելի չէր կարող լինել։ որովհետև թշնամիք այլևս մեծ միաբանութիւն չուներին։ Մի քանի քաղաքներ և երկրներ արաբացիք մի քանի անգամ նուաճեցին։ որովհետև կրկին և կրկին ապստամբում էին։ Ամենից խիստ ընդգիծութեան երևում է թէ իսկական Պերսիսում են հանդիպել արաբացիք։ մանաւանդ Ստահրի (Պերսեպոլիս) մերձակայքում։ ուր Սասանեան տէրութիւնը սկիզբն էր առել և ուր կենդանի էր նրա կրօնի։ Մի քանի մեծ և փոքր տեղական իշխաններ խաղաղութեամբ վերջացրին արաբացիների հետ։ Սրանք ամէնքն էլ ներկայացան իբրև անկախ իշխաններ։

Յազկերտ թագաւորը սակայն ողբալի կեանք էր վարում։ Իւր կեանքը թագի և տէրութեան համար զոհելու սիրտ չարաւ նա։ Մի կուսակալի մօտից փախչում էր միւսի մօտ։ Ամենից երկար թուում է թէ մնացած պիտի լինի Ստահրումը։ որտեղից և դուրս էր եկել։ Արքայական շքեղութեան արտաքին փառքը թողնում էին։ որ նա վայելէր։ զբոսներ էին կոխում։ նրա անուամբ։ բայց հենց որ ծանրանում էր վրաները։ իսկոյն ծանապարհ էին ձգում։ Աւերջապէս փախաւ նա իւր տէրութեան վերջին հիւսիս—արևելեան սահմանը և այնտեղ Մերվի մօտերը։ թշուառ կերպիւ սղանուեց։ նրա 651-ին կամ 652-ին տեղի ունեցած մահուան հանձմանքները ստոյգ յայտնի չեն։ բայց այսու ամենայնիւ ստոյգ է երևում։ որ Մերվի կուսակալ Մահդէն խառն է եղել այդ գործում։

Այն հանգամանքները։ որոնց ներքոյ կործանուեցան Աբեմնեան և Սասանեան տէրութիւնները։ ստիպում են մեզ խորհրդածելու զրանց նմանութեան վրայ։ շնայելով որ այդ նմանութիւնը առ երևոյթս դիպուածական է։ բայց հիմնուած է ներքին էութեան համաձայնութեան վրայ։

Ինչպէս Գրանիկոսի ձախտամարտը այն անգամին թշնամու փախաւորութիւնը ցոյց տուաւ։ Իսոոսում թագաւորը արեմտեան գաւառները կոր-

ցրեց։ Գառգամելայի կոիւր տէրութիւնը բաժան բաժան արաւ։ շնայելով որ այդու յաղթողը տէրութեան երկրներին ամենին էլ տէր չեղաւ։ նոյնն եղաւ գրեթէ և 1000 տարուց յետոյ Բուվայրի։ Վաղիսիջայի և Նեհաւէնդի ձախտամարտներից յետոյ։ Եւ ինչպէս փախտական Գարեհը տէրութեան հիւսիս—արևելքում ոչ թէ թշնամեաց։ այլ դաւաճան մեծամեծների ձեռքով մեռաւ։ այսպէս էլ Յազկերտը։ որ ինչպէս և Գարեհը։ գիւցաղուն չէր։

Պարսիկ աւագանին արարների վերաբերութեամբ այնքան սակաւ հայրենասիրութիւն և այնքան անպարտաճանաչութիւն ցոյց տուաւ։ որչափ Աղէքսանդրի վերաբերութեամբ։ արդէն կրօնների խիստ և գիտակցական հակադրութիւնը և արարների բիրտ բարքը արգելում էին նրանց հետ միաբանելու։ սակայն այդտեղ էլ չպակասեցան առաջաւոր դաւաճաններ և դասալիքներ թէ բարձր և թէ ցածր աղետականներից։ Պարսից միապետութեան վերջնական նուաճումն արաբացիներին աւելի ժամանակ նստաւ։ քան թէ մեծ Մակեդոնացուն։ զրա փոխարէն սրանց տիրապետութիւնն էլ աւելի տևական էր։ Հելլենականութիւնը պարսիկների վրայ միայն արտաբուստ ազդեց։ մինչ արաբական կրօնն և արաբական բարքը նրանց մէջ ներս թափանցեց։

Սասանեան տէրութեան մի փոքրիկ հատուած սակայն երկար ժամանակ մնաց։ Պետութեան ժառանգական սպարապետները (սպահպատ։ իսպէհ—րեդ) Խորասանում։ Վարինեան տնից։ քաշուեցան Տաքերիստանի (Մազանդարանի) լեռները և իշխուցին այնտեղ գեռ 100 տարի։ երբեմնապէս ստիպուեցան սակայն խալիֆներին հարկ վճարելու։ Սրանք զրադաշտական կրօնին հաւատարիմ մնացին։ Այն տարեթիւր։ որ նոքա գործ են գնում իրենց զրամների վրայ։ շատ հաւանականութեամբ սղանում է Յազկերտի մահուան տարուանից։ այսպէս ուրեմն սրանք ըստ երևութիւն իրենց ուղղակի յաջորդ են համարում Սասանեան թագաւորների։

Դ. Զարամանիս։

Մ Ա Ն Կ Ա Վ Ա Բ Ժ Ա Կ Ա Ն .

ԱՐՐԻՍՏՈՆԻ ԱՅՈՍ ՀԱՄԱՆՍՏԱՐԱՆԸ .

Տարի և կէս է միայն։ որ բրիւստելում հիմնուել է մի ազատ համալսարան և արդէն գրաւել է շատերի համակրութիւնը։ Բեկիոյում մինչև այս համալսարանի հիմնուելը կային 4 հին համալսարան։ զրանցից

երկուսը, լի է ժինը և Գէնաինը, պահպանում էր կառավարութիւնը, երրորդը, որ լուզէն քաղաքումն է, յատուկ կաթողիկական է, իսկ չորրորդը հիմնուել է 15 տարի առաջ Բրիւսսէլում ազատամիտ կառավարութեան ձեռքով: Այս կառավարութեան անկմամբ վարչութեան ղեկը կաթողիկոսների ձեռքն անցնելով, հետզհետէ ընկաւ և նոր համալսարանը, ուստի կարիք զգացուեց նոր համալսարանի, որի կազմութեան ձեռնարկեցին մասնաւոր անհատներ: Ազատ համալսարանն առ այժմ ձգտում է փորձնական գիտութիւնները մշակել, մինչև այժմ մեծ ուշադրութիւն էր դարձուած իրաւագիտութեան և փիլիսոփայութեան վրայ: Այս համալսարանում պարտաւորական քննութիւններ չկան, ցանկացողները կարող են սակայն քննուել, երբ կամենան:

Բրիւսսէլի ազատ համալսարանի դռները բաց են անխտիր բոլոր ազգութիւններին և կրօններին պատկանող անհատների համար, այս տարի իսկ այդ համալսարանում ուսանում են գրեթէ ամենայն ազգութիւնների պատկանող երիտասարդներ: Ազատ են և կանայք աշակերտելու և ուսուցանելու, պատմութեան ուսուցչապետ է հրաւիրուած անգլիացի մի օրիորդ, Գրին անունով: Դասախօսութեանց լեզուն ֆրանսերէն է, կան և ֆլամաներէն կարգացողներ, առաջիկային պիտի կարգացուին և անգլիերէն դասախօսութիւններ: Ուսուցչապետներն ըստ մեծի մասին անվարձ են, դասախօսներից շատերը իրենց ապրուստը ձորում են այլ վաստակներով, ուսանողներից մտադրութիւն կայ տարեկան 50 ֆրանկ վարձ առնելու: Ուսանողների ապրուստը Բրիւսսէլում նստում է մերձաւորապէս տարեկան 1000 ֆրանկ, այժմ մտադրութիւն կայ ընդհանուր բնակարան հաստատել ապրուստն աւելի աժան դարձնելու նպատակով:

Նոր համալսարանը զանազանուում է հներից և իւր վարչութեամբ, որի մէջ ուսանողներն էլ իրենց ներկայացուցիչներն ունին: Աւարտող ուսանողներին ոչ մրցանագիր է տրուում և ոչ գիտնական աստիճան, որ նորանք ազատ են քննութեամբ ստանալու այլ համալսարաններում: Ուսուցչապետներ ընտրելուս ուշք է դարձուում նրանց գիտութեան և ոչ աստիճանի վերայ:

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ.

Ճափոնիան վերջին երեսուն տարուան ընթացքում մի այնպիսի քաղաքակրթական

յեղափոխութեան է ենթարկուել, որպիսին աներևակայելի է այլ երկրների համար, ցրնայելով որ դրանք երեք հարիւր տարի է, որ եւրոպական ազգեցութեան տակ են:

Ժողովրդական կրթութիւնը Ճափոնիայում պարտաւորական է. իւրաքանչիւր ընտանիքի հայր պէտք է անպատճառ իւր որդոցը ժողովրդական դպրոց տայ, ուր կրթութիւնը գրեթէ ձրի է, որովհետև տարեկան թոշակը երկու ուրբու անգամ չէ հասնում, որից սակայն ազատ են աղքատները: Ճափոնացիք եւրոպական քաղաքակրթութեան ստիկօրէն հետևող չեն. նրանք ամենայն ինչ ընտրութեամբ սեփականում են կրթութեամբ զանազան ազգերից և իւրաքանչիւր դիպուածումն ևս իրենց ազգային դրոշմը դնում են նոր քաղաքակրթական գործօնների վրայ: Մանկավարժական գործում Ճափոնացիք հետևող են անգլիացոց, Ճափոնիայում կառավարութիւնը չէ պահում ժողովրդական դպրոցները, այլ դպրոցական ընկերութիւններն և համայնքները: Դպրոցական գործը վարում են ընտրուած յանձնաժողովներ ու հոգաբարձութիւններ, որոնց անգամների մէջ կան նաև ուսուցիչներ: Տէրութիւնը նիւթական նպաստներ չէ տալիս դպրոցներին: Ժողովրդական դպրոցներում դասատուութիւնը տեւում է ամբողջ տարուան մէջ 10 ամիս շարունակ ամենայն օր առաւօտեան 9—3 կամ 8—3 ժամը: Արձակուրդները տեւում են 2 ամիս, բայց ամենայն տեղ միաժամանակ չեն, այլ յարմարեցրած տեղական ժողովրդի պարագամնց:

Ժողովրդական դպրոցի համար ուսուցիչներ են պատրաստում ուսուցչանոցները, որոնց հիմնարկութիւնը 25 տարի է Ճափոնիայում: Ուսուցչաց վարձատրութիւնը բաւարար է, թէպէտ ուսուցչուհիները սակաւ: Առաջին դպրոցական շրջաններում աղջիկ և տղայ միասին են ուսանում: Դպրոցական կարգապահութիւնը շատ լաւ է, որովհետև այդ գործին նպաստաւոր է նրանց ընտանեկան աւանդական կրթութիւնը, որ անպայման պատկառանք է ուսուցանում առ ծնողներն և վարժապետները:

Ուսուցման առարկաներն հետևեալներն են. բարոյագիտութիւն փոխանակ կրօնի, առաջին դպրոցական տարեշրջաններում բերանացի աւանդում են կոնֆուցիուսի բարոյական խրատները, իսկ բարձրագոյն շրջաններում նոյնն ուսուցանում են բարոյախրատական դասագրքերով: Ընթերցանութեան վարժեցնում են Ճափոնական դպրոցներում